

EL-MÜTENEBBÎ'NİN ŞİİRİNDE MARAŞ

Abdurrahman ÖZDEMİR*

Mar'ash in The Poetry of al-Mutanabbi

Summary: al-Mutanabbi is a great poet who existed in the first half of fourth century of Hegira. He was born in 303/915 in Qûfa and noticed with his extraordinary intelligence and ability of poetry. He took course from important savants in Qûfa. On the other hand he walked around Damascus together his father and learned unmixed Arabic from bedouins in desert, and gained perfection in it. He had a narcissist character. Although His real name was Ahmad, he was famous with al-Mutanabbi (Assertor of prophethood). This is an important evidence of his narcissist characteristic structure. He obtained the real fame after his making acquainted with The Hamdânid Ruler Sayf al-dawla, and was well-known by his eulogies for that ruler. One of the eulogies intended for mentioned ruler is the poem that was subject for our article. The poem being mentioned was composed on conquering of Sayf al-dawla Mar'ash (A great city in Turkey).

Key Words: al-Mutanabbi, Sayf al-dawla, Mar'ash, Turkey, Qûfa, Poem.

Anahtar Kelimeler: el-Mütenebbî, Seyfûddevle, Maraş, Türkiye, Kûfe, Şiir.

GİRİŞ

el-Mütenebbî, Arap dili ve edebiyatının en belirgin şahsiyetlerinden biridir. Hicrî 4., Milâdî 10. asrda yaşamış ve hükümdar, emir ve vezirlere yazdığı methiyelerle temâyüz etmiş bu dev şair, sonraları yazılan belagat kitaplarında ele alınan her bir mesele için şahit, yani örnek teşkil edebilecek, her biri yekdiğerinden şaheser nitelikte pek çok beyite imza atmıştır.

Arap dili ve edebiyatı açısından bu denli belirgin bir kişilik olan el-Mütenebbî, alanla ilgili dilimizde yapılan çalışmalara bu önemine eşdeğer bir

*! Yrd. Doç. Dr., Gazi Ü. Çorum İlahiyat F.

sayı ve hacimde yansıyamamıştır.¹ Daha önce bir yüksek lisans tezi ile bir makale çerçevesinde ele alınmış bu büyük şair üzerine, ülkemizin güzide şehirlerinden biri olan Maraş'ın Seyfûddeve tarafından fethedilip, imarı ve kalesinin inşası dolayısıyla yazdığı bir methiye bağlamında yoğunlaşıp, kendisiyle ilgili birikime mütevazı bir katkı sunalım istedik. Elinizdeki çalışma bu talebimizi icra sadedinde sarf ettiğimiz çabanın bir ürünüdür.

Merkezinde ilgili şiirin tahlili yer alan bu çalışmanın fail illeti konumunda bulunan şaire dair kısa bir terceme-i hal sunmak, hem onun Arap dili ve edebiyatı alanındaki yerini zihinlerde netleştirmesi, hem de adı geçen şiire hangi koşulların vücut verdiği anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

I- EL-MÜTENEBBÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ:

Asıl adı Ahmet olup, hicrî 303 yılında Kûfe'nin Kinde mahallesinde dünyaya gelmiştir². Nesep zinciri Ahmed b. el-Huseyn b. el-Hasen b. Abdüssamed el-Cu'fî olup, künyesi Ebu't-Tayyib, lakabı el-Mütenebbî'dir³. Kendisine doğduğu şehre nispetle el-Kûfî, mahallesine nispetle el-Kindî, kabilesine nispetle el-Cu'fî⁴ denmişse de, o daha ziyade el-Mütenebbî lakabıyla ün kazanmıştır⁵.

¹ Dilimizde Mütenebbî ile ilgili tespit ettiğimiz başlıca çalışmalar, Mehmed Şerefeddin'in 1925 yılında Dâru'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuasının birleşik 3-4. sayısında neşredilen "Mütenebbî'den Evvel Şiir I" isimli ve aynı yazarın adı geçen derginin 5. sayısında neşrettiği "Mütenebbî II" başlıklı makalelerini, Dursun Hazer'in 2003 yılında Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi 4. sayısında yayımlanan "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Humma Tasviri" başlıklı makalesi ve Selahattin Goran'ın Bedrettin Aytaç'ın danışmanlığında 1999 yılında hazırladığı "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh" isimli Yüksek Lisans Tezi'dir.

² Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Se'âlibî, *Yetîmetu'd-debr fî mebbâsini ebli'l-asr*, I-V, Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut 1983, I, 141; el-Hatîb el-Bağdâdî - Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, ty., IV, 102; İbn Hallikân - Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân*, I-VIII, Dâru Sâdir, Beyrut 1978, I, 123; Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hıẓânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-Arab*, I-XIII, Mektebetu'l-Hancı, Kahire 1989, II, 347; Mehmed Şerefeddin, "(Mütenebbî)'den Evvel Şiir", *Dâru'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 3-4(1925) s. 214.

³ el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 102.

⁴ Yemen'de yer alan Sa'du'l-'Aşîre kabilesinin kollarından biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. es-Sem'ânî - Ebû Sa'd Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî, *el-Ensâb*, I-X, Tahk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî, Beyrut 1980, III, 268; Yâkût el-Hamevî -

Babasının adı Hüseyin olup, sakalık yaparak geçimini sağladığı rivayet olunur⁶. Babası onu Kûfe eşrafının çocuklarının okuduğu Küttâb'a vermiş, o da Şîî düşüncenin hakim olduğu bu okulda şiir, dil ve i'rab dersi almıştır⁷. Babası Şam'a göç edince, onunla birlikte köy, kent, kır, bayır, çöl demeden anılan diyarı dolaşmış, babası gittiği her yere onu da beraberinde götürmüş ve oralarda bulunan mekteplerde okutmuştur. Daha o günlerde en eşsiz, en harikulâde ürünler ortaya koyacak bir istidada sahip olduğu sezinlenmiştir⁸.

Çocuk yaşta ilim ve edebiyata düşkünlüğüyle temayüz etmiş, değişik nedenlerden ötürü birkaç yıl ikamet mecburiyetinde kaldığı çöllerde bedevilerin arasında Arapça'nın katıksız ve saf halini öğrenmiştir⁹. Komşusu Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yahya el-Alevî ez-Zeydî'nin anlattığına göre o ilim ve edebiyat ehlinin yanından ayrılmadığı gibi daimi uğrağı sahaflardı¹⁰. Ayrıca başta ez-Zeccâc (ö. 311), İbnu's-Serrâc (ö. 316), Küçük Ahfeş lakabıyla tanınan Ebu'l-Hasen el-Ahfeş (ö. 315), İbn Düreyd (ö. 321), Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377) ve Ebu'l-Hasen en-Nâşî (ö. 365) olmak üzere devrin büyük alim ve şairlerinden ders aldığı yönünde rivayetler de mevcuttur¹¹.

Keskin bir zekanın yanı sıra güçlü bir hafızaya sahipti. Edebî branşlara ilgi duymuş ve bu alandaki maharetiyle göz kamaştırmıştır. Dille ilgili çok rivayette bulunanlardan olup, az kullanılan garip kelimeleri dahi bilirdi. Ona bir şey soruldu mu, sorulan konuyla ilgili Arap kelimelerinden hemen nazım veya nesir bir misal getirirdi. Kendisiyle ilgili günümüze kadar ulaşmış aşağıdaki rivayet, hem belleğinin gücünü hem de Arap diline hakimiyette ne denli mümtaz bir konumda bulunduğunu göstermesi bakımından ilginçtir: Bir gün Ebû Ali el-Fârisî'nin kendisine “dilimizde **فعلی** vezninde kaç çoğul

Ebû Abdullah Şihâbuddîn Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, I-VII, Tahk. Ferîd Abdülaziz Cündî, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1990, II, 168; Kehhâle, *a.g.e.*, I, 195.

⁵! Tam künyesi, farklı nisbe ve seçereleri için bkz. İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 120.

⁶! İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 124.

⁷! Abdulkâdir el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 347; Dursun Hazer, “el-Mütenebbî'nin Şiirinde Humma Tasviri”, *Gazî Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2003/2), s.18.

⁸! es-Se'âlibi, *a.g.e.*, I, 141.

⁹! Kimi kaynaklarda sırf dilini geliştirmek için çöllerde dolaştığı söylenir. Bkz. el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 102.

¹⁰! el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 102-103; Mehmed Şerefeddin, *a.g.m.*, s. 215.

¹¹! Mehmed Şerefeddin, *a.g.m.*, s. 216.

var” diye sorması üzerine, hiç düşünmeden ¹²حَجَلَى ve ¹³اظْرَبَى çoğullarını sıralamıştır. Sonrasında üç gün lügat kitaplarını tetkik eden Ebû Ali, belirtilen vezinde bir üçüncü çoğul tespit edemediğini söylemiştir¹⁴.

Gerek karşı cinse aşırı düşkünlük gibi bir zaaf, gerekse hemcinsine alaka gibi bir sapkınlıktan son derece uzak, iffetli bir karaktere sahiptir. Çoğunluk şairlerin hilafına şaraba da meyli yoktur. Israr karşısında nadiren içtiği söylenir¹⁵. Karakterinin bu güçlü yönüne karşılık, en büyük zaafı aşırı kibirli, narsist¹⁶ biri oluşudur. Gençlik dönemi geçip orta yaşlara geldikçe kendisinde önüne geçemediği baş olma, sultanlara yakın bulunma, şcaat arz etme ve üstün mevkileri işgal tutkusu iyice kendini belli etmeye başladı¹⁷. Yalan söyleme gibi bir itiyadı bulunmadığı halde, aşırı gururu, ilk ve tek olmak üzere, kendisinden önceki kuşağın şairleri Ebû Temmâm ve el-Buhturî’yi tanımadığı, hatta adlarını dahi duymadığı yalanını ona söylemiştir. Halbuki, gerek öldüğü sırada eşyası arasında bulunan kendi el yazması nüshadaki işaretlerden ve gerekse sonraki araştırmalardan bu iki şairden bir çok mana ve mazmun aldığı ortaya çıkmıştır¹⁸. Dönemin ileri gelenlerine yazdığı methiyeleri huzurlarında oturarak okuması da bu kişilik yapısını ele

¹² Keklik anlamına gelen حَجَل kelimesinin çoğuludur. Bkz. İbn Manzûr – Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu’l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut 1990, XI, 143; el-Cevherî – Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Fârâbî, *es-Sihâb*, I-VII, Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, Beyrut 1984, IV, 1667; el-Fîrûzâbâdî – Ebû Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *el-Kâmûsu’l-mubît*, Müessesetü’r-risâle, Beyrut 1993, 1269-1270; a. mlf, *a.g.e.*, (Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*), I-III, İstanbul 1852, III, 173.

¹³ Kedi büyüklüğünde pis kokulu bir hayvana delalet eden ve Türkçe’imizde “Göcen” sözcüğüyle karşılanan Arapça ظْرَبَان kelimesinin çoğuludur. Bkz. İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, 571; el-Cevherî, *a.g.e.*, I, 174; el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, 142; Mütercim Âsım Efendi, *a.g.e.*, I, 194.

¹⁴ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 120-121; Mehmed Şerefeddin, a.g.m., s. Bir gün sahaflarda, sahibinin ezbere okuduğu takdirde hediye edeceği vaadinde bulunduğu Esmâ’îye ait 30 varaklık bir kitabı, tek okumada ezberlediği ve sahibinden aldığı rivayet olunur. Bkz. el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 103; Mehmed Şerefeddin, a.g.m., s. 217.

¹⁵ Mehmed Şerefeddin, a.g.m., s. 217 – 218.

¹⁶ es-Se’âlibî, I, 142; Mehmed Şerefeddin, a.g.m., s. 218; Dursun Hazer, a.g.m., s.21.

¹⁷ es-Se’âlibî, *a.g.e.*, I, 142-143.

¹⁸ es-Se’âlibî, I, 164-171;! Mehmed Şerefeddin, a.g.m., s. 218 - 219; Adı geçen iki şairin divanlarını ezbere bildiği söylenir. Abdulkâdir el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 350.

veren bilinçli bir tutumdur¹⁹. Ayrıca kendisinin paragöz ve cimri olduğu yönünde de güçlü rivayetler vardır²⁰.

Kendisine el-Mütenebbî lakabının verilmiş nedenine ilişkin farklı rivayetler mevcuttur.

İlkinde göre o, Semâve Çölü'nde peygamberlik iddiasında bulunmuş, tesiri altına aldığı kişileri kendisine biate çağırarak, bunun sonucu olarak başta Benî Kelb olmak üzere çevre kabilelerden pek çok insan ona tabi olmuştur²¹. Hadise yayılıp İhşidî'lerin Hıms emiri Lü'lü' tarafından duyulunca, ordusuyla onun üzerine yürümüş, taraftarlarını dağıtmış, kendisini esir alarak hapsedmiştir. Uzun süren esaret ve mahpusluk dönemi, ölüm cezası veya nedamet arzı seçeneklerinden ikincisini tercihle iddialarından vazgeçip tevbe ettiğini bildirmesi üzerine serbest bırakılmıştır²².

Diğer bir rivayete göre ise bazı sözleri nedeniyle ona "el-Mütenebbî / Nebilik taslayan" denmiştir. Bunlardan biri (أنا أول من تنبأ بالشعر = Ben şiir vahyedilenlerin ilkiyim), sözüdür²³. İbn Cinnâ ise

"Allah'ın lutfettiği bir kavim içinde yalnızım ben,
Semûd içinde Sâlih misali tıpa tıp ve de aynen."²⁴

Mealindeki beyti yüzünden kendisine bu lakabının verildiğini bizzat El-mütenebbî'nin ağzından duyduğunu belirtmiştir²⁵.

Kendine taparcasına aşık narsis karakterine²⁶, dinin zahirine ters düşen batınî bir itikada sahip oluşuna²⁷ ve namaz, oruç gibi ritüellerini icra

¹⁹! Mehmed Şerefeddin, a.g.m., s. 219, 222; Hayatının ileriki safhalarında hükümdarlardan başkasını şiiriyle methe layık görmemiş, bu gerekçeyle Vezir el-Mihlebi'yi övmekten imtina etmesi üzerine, anılan vezir Iraklı şairleri Mütenebbî'yi hicve memur etmiş ve bu durum onu hayli incitmiştir. es-Se'âlibî, *a.g.e.*, I, 150.

²⁰! es-Se'âlibî, *a.g.e.*, I, 149-150.

²¹! el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 104; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 122.

²²! es-Se'âlibî, I, 141; el-Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 104; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 122.

²³! İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 122.

²⁴ !!!!! !! !! !!! !!!!! !! !!!!!!! !!!!!!! !!!!!

²⁵! es-Se'âlibî, I, 142.

²⁶! es-Se'âlibî, *a.g.e.*, I, 142-143.

²⁷! Abdulkâdir el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 348.

Şiirin zirve noktasında yer alan en meşhur şairlerden biridir. Şiiri konusunda insanların bir kısmı onu Ebû Temmâm'dan üstün görürken, bazıları da adı geçen şairi ona tercih etmişlerdir. Şair Ahmed b. Muhammed en-Nâmî'nin ifadesine göre o, şiirde kendisinden önce doldurulamayan bir boşluğu doldurmuştur⁵¹.

Şiirlerinde “lâ edriyye, tenâsüh, fezâiyye ve şâ” inançlarının etkileri sezilir⁵². Şiirinde lafız ve mana bakımından birçok tekrar mevcuttur⁵³. Kendisi Amr b. Kulsûm, Beşşâr b. Bürd ve el-Ferazdak gibi meşhur birçok şairden alıntı yaptı⁵⁴ gibi Ebu'l-Ferec el-Bebbeğâ', Vezîr el-Mihlebî, es-Sâhib gibi pek çok şair de onun lafız ve manalarını şiirlerinde kullanmıştır⁵⁵.

Divanı bir çok alim tarafından şerhedilmiş, hatta bir hocası İbn Hallikân'a el-Mütenebbî Divânı'nın uzun-kısa 40 civarında şerhinden haberdar olduğunu bildirmiştir. Doğrusu bu kadarı, başka hiçbir şaire nasip olmamış bir rakamdır⁵⁶. Bunlar arasında en tanınmış olarak Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî'nin *Şerhu Dîvâni Ebi't-Tayyib el-Mütenebbî'si*; Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî'nin *Şerhu Dîvâni'l-Mütenebbî'si*; Ebu'l-Bekâ' Abdullah b. el-Huseyn'in *et-Tibyân fî şerhi'd-Dîvânî*; İbn Sîde'nin *Şerhu Müşkilâti Dîvâni'l-Mütenebbî'si*; Nâsîf el-Yazıcı'nın *el-Arfu't-tayyib fî şerhi Dîvâni Ebi't-Tayyib'i* ve Abdurrahman el-Berkûkî'nin *Şerhu Dîvâni'l-Mütenebbî'si* zikredilebilir.

II- ŞİİRİN METNİ VE ÇÖZÜMLEMESİ

Şiir çözümlerinde analistlere ait farklı tutumlar mevcuttur. Kimi önce şiirin şekil ve muhtevâsına ilişkin çözümlerde bulunup, bunların ardından şiirin kendisini sunarken; kimisi de bunun tam tersi bir seyir izleyerek önce metni vermekte, ardından değişik bakış açılarından çözümlemesini yapmaktadır. Elinizdeki bu çalışmada biz yukarıda zikredilen yöntemlerden ikincisini tatbik edeceğiz.

A. Şiirin Metni:

⁵¹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 121.

⁵² Abdulkâdir el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 348, 349.

⁵³ Tekrarları için bkz. I, 171-181.

⁵⁴ Yaptığı alıntılar için bkz. es-Seâlibî, *a.g.e.*, I, 164-171.

⁵⁵ Kendisinden alıntı yapan şairler için bkz. es-Seâlibî, *a.g.e.*, I, 159-164.

⁵⁶ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 121.

Çalışmamıza konu olan şiir, şairimize ait divanın elimizdeki matbu nüshasında⁵⁷ yer alan 289 şiirden biri olup, söz konusu eserin 325 – 328. sayfaları arasında yer almaktadır. Divandaki özgün biçimine uysun diye 33. beytin acüzünü⁵⁸ şiire başlık olarak uygun gören nâşirin tasarrufuna biz de uyduk.

∞! §!∞E!! È ! §!∞E∞ !∞E §!

CESURUN CENK AŞKI MÜYESSER KILDI ONA KAVGAYI

!!!!!!! !! È! !! !!! !!! !!È !!!!!!!!!!!! !!!!!!!!!!!! !!!È! 1

Can fedayız sana ey mesken, artırsan da hüznümüz;
Zira sende battı güneş akşam, sende doğdu gündüz.

!!!!!!!!!!!!! !!! È! » MÈ!È» È !!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!È!È!È !!! 2

Nasıl tanıdık onun izini, koymamışken bizde;
Ne feraset kalpte, ne akıl başta, ne de fer gözde.

!!!!!!! » !!! » !!! È! !! !!! È! !!!!!!!!!!!!È!È!È !!! 3

Eyerlerden indik, yürüdük anısına saygıdan;
Binekle ziyaret hatırın yıkar diye kaygıdan.

!!!!!!! !! M! !!!!!!!!!!!! !! ! M! !!!!!!È!È!È!È!È!È !!! 4

Kınarız ak bulutu; zira kalıntıların siler,
Çıktı mı sırt döner hepimiz öfkesinden dış biler.

!!!!!!!!!!!!! !! ! !!! !! !!!!!!!!!!!! !! !! !!!!!!!!!!!!È!È!È!È!È!È !!! 5

Kim ki dünyada kalır da yaşarsa bir hayli zaman,
Ters döner gözünde her şey, görür hep doğruyu yalan.

!! » !! f!!!!!!!!!!!!! !!! M!!!!!!!È !!! !!! ÈÈ È!È!È!È!È!È!È!È !!! 6

Nasıl zevk alayım sıcak kuşlukla serin akşamdan,

⁵⁷ Divânü'l-Mütenebbî, el-Mektebetü's-sekâfiyye, Beyrut, ty., 583 s.

⁵⁸ Acüz: Beytin ikinci mısraına denir. Bkz. es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Mizânü'z-zebab fi snâati şî'ri'l-Arab*, 11. bs., Matbaatü Hicâzî, Kahire 1951, s. 19.

Esip kılmayacaksa o meltem, yine gönlümü şâdân.⁵⁹

!»!!!!»İÉ!!İÉ!!!!!!!!»!!!ŞÉ!!!É!!!!!!!!!7

Sayesinde andım vuslatı sanki hiç tatmamış gibi
Ve kat ettiğim hayat yolun uçarak bir kuş gibi.

!!»!!!!»!É!!!!!!!!!!É!!!É!!!!!!»!!!!»!!!»!!!8

En temiz duyguların katili o gözleri fettan⁶⁰
Pir-i faniye ulaşırsa kokusu, olur nev civan.⁶¹

!!»!!!!»!!!É!!!!!!»!!!!!!É!!!!!»!!!!É!!!!!!»!!!!!!9

Takı misal üstünde duran inciden bir teni var;
Ondan önce görmedim aya zinet olmuş yıldızlar.

!!É!!!!!!!!ŞÉ!!!!!!!!!!!!!!É!!!!!!É!!!!!!10

Ne kalıcı, aşk u şevkim; ayrılmaz bir parça bende.
Nice akar gözyaşım, nasıl da kalbim aşka teşne⁶²

!»!!!!!!»!!!!!!Ş!!!!!!»!!!!»!!!!»!!!!»!!!!»!!!!»!!!!11

O yaman ayrılık ki oynadı onla ve hem benle,
Bir kıldı seyirde beni keler misal sürüngenle.

!!»!!!!»!İ!!!!!!!!!!!!!!!!Ş!f!!!!!!É!!!!!!12

Kim ki maharetli ve yiğit aslanlardır atası,
Gecesi gündüzdür onun, av etidir tek gıdası.

!!»!!!!É!!!!!!»!!!!!!!!!!É!!İ!!!!!!É!!!!!!13

Bu denli yücelere ermişken aldırış etmem, bil!
Miras mı yediğim, yoksa gayretim mi ona amil?

^{59!} Şâdân: Sevinçli, keyifli. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Yayına Hazırlayan: Aydın Sami Güneçal, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, Ankara 1997, s. 974.

^{60!} Fettân: Câzibeli, gönül alıcı. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 263.

^{61!} Nev-civân: Genç, delikanlı. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 828.

^{62!} Teşne: Susamış. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1096.

Sanma, Şam'ı bıraktı düşmanları sırf muhabbetten.

!!!» !! !!! » !!! !!!!!» !!!!!!! !! !! » !!!!! !! !!!!! !!!!! !!!!! 42

Lakin sürdürü şânı yüce onları ordan hor hakir
Horlanmadı hiçbir zaman, etmedi kimseyi tahkir.

!!!» !! !!!!! » !!! !Ş! !Ş! !!!!! !! !! !! » !É! !É! !É! !É! !É! !É! 43

Bir ordu ki dağları delip, ediyor kendine râm⁶⁷;
Sanki taze bir dala rast gelmiş fırtınadır encâm⁶⁸.

!!!» !Ş! !! » !Ş! !Ş! !!!!!!! !! !! » !É! !É! !É! !É! !É! !É! 44

Gece perde çekti üstüne yıldızlar haşyetinden;
Kopardığı toz bulutundan ki nâşî savletinden.⁶⁹

!!!! » !!!!! !!!!! ! ! ! ! f !!!!! » !É! !É! !É! !É! !É! !É! !É! !É! 45

Edânî ve küffârî⁷⁰ mutlu etsin sair sultanlar;
Onunsa maksudu; bir Rabbi, bir de halûk⁷¹ insanlar.

B. Şiirin Çözümlemesi:

Çalışmamızın bu kısmında yukarıdaki şiir farklı bakış açılarına göre değerlendirmeye tabi tutulacak ve analiz edilecektir. Bağlam kavramıyla karşılayacağımız bu bakış açılarından ilki şiirin sebep-i inşadı meselesidir ki onun arka planını sunması bakımından önemlidir.

1. Tarihî ve Teleolojik Bağlam:

Şairimizin yolunun ne zaman ve nerede Maraş'la kesiştiğinin ve bu şiiri vücuda getirmesinde nelerin amil olduğunun tebarüz etmesi için Müslümanların Maraş'la ilk temasından başlayarak şiirin inşad zamanına kadar geçen sürede yaşananları sıralamak yararlı olacaktır.

Ahır dağının güney etekleriyle aynı adı taşıyan ovanın kuzeyi arasındaki eğimli arazi üzerinde yer alan Maraş, çevresindeki kentleri birbirine bağlayan

⁶⁷! Râm: İtaat eden, boyu eğen. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 876.

⁶⁸! Encâm: Nihayet, son, akıbet. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 221.

⁶⁹! Nâşî: Ötürü, dolayı, sebebiyle. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 809./ Savlet: Şiddetli hücum, saldırma. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 922.

⁷⁰! Edânî: Aşağılık kimseler. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 203./ Küffâr: Kâfirler, inkârcılar. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 533.

⁷¹! Halûk: İyi huylu, insaniyetli. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 320.

yolların kesiştiği bir kavşak rolü oynamış, eskiden beri büyük bir ticaret merkezi olmuştur⁷².

Onun bu stratejik konumu o yörede tutunma mücadelesi veren bütün kavimlerin ilgisini çekmiştir. Henüz yeni kurulmuş genç İslam devleti de böylesi stratejik önemi haiz bir şehre ilgisiz kalamamış, Hz. Ömer zamanında Suriye'de fetihlerde bulunan Halid b. el-Velid, Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın emrine istinaden ordusuyla Maraş üzerine yürümüş, 16/637 yılında kenti zaptederek, kalesini yıktırılmış, orada yaşayan Hıristiyan ahali, canlarına dokunulmamak şartıyla şehri Müslümanlara teslim etmiştir⁷³. İslâm ülkesiyle Bizans toprağı arasındaki serhatlarda yer alan bu kenti⁷⁴ 30/651 yılından itibaren Müslüman komutanlardan Süfyan b. Avf Anadolu içlerine ve Bizans'a yönelik akınlarında üs olarak kullanmıştır⁷⁵.

Gerek serhat kenti oluşu, gerekse üst düzey stratejik önemi Maraş'ın istikrar kazanmasını engellemiş, adeta Müslümanlarla Bizanslılar arasındaki nüfuz mücadelesinin mahalli, her iki taraf için de güç ve iktidar gösterisinin aracı olmuştur.

İlk Emevî halifesi Muaviye (41-60/661-680) Maraş şehrini imar ettirdi ve burada bulunan garnizondaki asker sayısını arttırdı⁷⁶. Halife Yezîd b. Muâviye'nin 63/683 yılındaki ölümünün ardından Maraş'a yönelik Bizans saldırıları yoğunlaşmış, bunun üzerine Müslümanlar şehri tahliye etmişlerdir⁷⁷. Böylelikle bölge yeniden Bizans'ın eline geçmiş oldu. Babası Mervan b. el-Hakem'in ölümünden sonra Abdülmelik b. Mervan Bizanslılarla barış antlaşması yapmıştır⁷⁸.

⁷² Besim Darkot, "Maraş", *İA*, VII, 310.

⁷³ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Futûhu'l-buldân*, Tahk. Abdullah Enîs et-Tabbâ', Ömer Enîs et-Tabbâ', Müessesetü'l-meârif, Beyrut 1987, s. 265; İbnu'l-Esîr – Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdulvahid eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târih*, Tahk. Ebu'l-Fidâ' Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1987, II, 344; Abdurrahman b. Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn (Kîtâbu'l-iber ve dîvânü'l-mübtedâ ve'l-haber fi'eyyâmi'l-arab ve'l-acem ve'l-berber ve men âsarahum min zevî's-sultâni'l-ekber)*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1992, II, 518.

⁷⁴ Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, V, 126.

⁷⁵ el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 265; E. Honigmann, "Maraş", *İA*, VII, 313.

⁷⁶ el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 265.

⁷⁷ el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 265.

⁷⁸ el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 265.

74/693 senesinde Muhammed b. Mervân bu anlaşmayı bozarak Bizanslılara savaş açmış, Bizanslılar da ertesi yılın (75/694) Cemaziyelevvel ayında Maraş cihetinden hareketle⁷⁹ güneye doğru ilerlemiş, Maraş ovasında önlerine çıkan Müslümanlarla yaptıkları şiddetli savaşta mağlup olarak geri püskürtülmüşlerdir⁸⁰. İslâm ordusunun zaferiyle sonuçlanan bu savaştan sonra Müslümanlar bölgeye yeniden hakim oldular. Sonrasında Halife II. Velid'in oğlu Abbas, Maraş'a kadar gelerek burayı bayındır hale getirip asker yerleştirdi ve büyük bir cami inşa ettirdi⁸¹.

Son Emevî Halifesi II. Mervân (126-132/744-750) Humus halkına hilafetini kabul ettirme mücadelesi içinde iken⁸², 129/747 yılında⁸³ Bizanslılar Maraş'ı yeniden kuşattı. Halk can güvenliği karşılığında şehri boşaltarak Cezîre ve Cünd Kinnesrîn tarafına göç etti. Bizanslılar şehri tahrip ettiler. Mervân Humus işini halledip, kalesini yıkınca, Maraş'ın imarı için bir ordu gönderdi, söz konusu ordu eliyle Maraş yeniden kurularak, tekrar bir şehir hüviyeti kazandı⁸⁴. Aynı halifenin iç fitnelerle boğuştuğu esnada şehir tekrar Bizans'ın saldırısı ve tahribiyle karşılaştı⁸⁵(130/747)⁸⁶. II. Mervan'ın halifeliğinin son zamanlarında Maraş yeniden fethedildi. Hicrî 130 yılında el-Velid b. Hişâm Bizanslılarla savaşta Amik ovasına konuşlandı ve Maraş kalesini inşa ettirdi⁸⁷.

132/750 tarihinde halifeliği ele geçiren Abbasiler zamanında Maraş üzerinde Müslümanlarla Bizanslılar arasında çatışmalar devam etti. 137/754 yılında Bizans'ın kontrolüne geçen Maraş, Rumlar tarafından yeniden

⁷⁹! Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, Tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-meârif, 4. Bs., Kahire, ty., VI, 202; İbnu'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 138, 150.

⁸⁰! el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266.

⁸¹! el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266.

⁸²! Hasan Kurt, "Mervan II", *DİA*, XXIX, 226.

⁸³! Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA*, XXIV, 192.

⁸⁴! el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266.

⁸⁵! el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266.

⁸⁶! Gündüz, a.md., *DİA*, XXIV, 192.

⁸⁷! İbnu'l-Esîr, *a.g.e.*, V, 52; İbn Haldûn, *a.g.e.*, III, 164.

yıkıldı⁸⁸. Abbasi Halifesi Ebu Cafer el-Mansur döneminde Salih b. Ali tarafından onarılan şehir, Halife Mehdî zamanında tahkim edildi⁸⁹.

161-162/778-779 yıllarında 80 bin kişilik büyük bir Bizans ordusu Maraş'ı kuşattı. Şehri alamamakla birlikte, etrafı yakıp yıkarak ciddi bir tahribatta bulundu⁹⁰.

Adı geçen şehir Hades'le beraber, Abbasiler döneminde Müslüman ordularının bölgedeki iki önemli üssünden biri haline geldi. Abbasi Halifesi Harun Reşid zamanında şehir yeniden imar edilerek⁹¹ Bizanstan gelen saldırıları önlemek için batısına Haruniye (Düziçi)⁹² Kalesi inşa edildi.

254/868 yılında Mısır'da bir Türk devleti kuran Tolunoğlu Ahmet zamanında Sugur Eyaleti Tolunoğulları Devleti'nin eline geçti. Bir kaç defa Tarsus'a kadar gelen Ahmet b. Tolun⁹³ Maraş'ı da idaresi altına aldı⁹⁴.

Hicrî III. Asrın sonlarına doğru Bizanslılar Maraş üzerine yeniden saldırıya başladılar. Bizans komutanı Andronikos, Muharrem 292/Kasım 904'te Bizans komutanı Andronikos Maraş ve havalisine saldırdı. Misis ve Tarsus halkını yerlerinden etti⁹⁵.

303/916 yılında Ermeni asıllı Mleh, Maraş'ı yağmalattı⁹⁶. 338-339/950'li yıllardan itibaren Maraş bölgesi üzerinde Arap-Bizans çatışmaları yeniden hızlandı. Maraş 341/952 yılında Hamdânîlerin eline geçti⁹⁷. 343/954'te Hamdânîler Devleti'nin en güçlü hükümdarı Seyfüddevle, Hades şehriyle birlikte Maraş'ı da imar ettirdi. Ordusuyla üzerine gelen Bizans Domestik'ini bozguna uğrattı⁹⁸.

⁸⁸<http://www.kahramanmaras.bel.tr/schirajandasi/schrintarihialtmenuler/muslumanlardone mi.htm> 2006-03-10

⁸⁹ el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266; Gündüz, a.md., *DİA*, XXIV, 192.

⁹⁰ el-Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266; Gündüz, a.md., *DİA*, XXIV, 192.

⁹¹ Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, V, 126.

⁹²<http://www.kahramanmaras.bel.tr/schirajandasi/schrintarihialtmenuler/muslumanlardone mi.htm> 2006-03-10

⁹³ İbnu'l-Esîr, *a.g.e.*, VI, 277; Hakkı Dursun Yıldız, "Ahmed b. Tolun", *DİA*, II, 142.

⁹⁴<http://www.kahramanmaras.bel.tr/schirajandasi/schrintarihialtmenuler/muslumanlardone mi.htm> 2006-03-10

⁹⁵ Taberî, *a.g.e.*, X, 118; İbnu'l-Esîr, *a.g.e.*, VI, 425.

⁹⁶ İbnu'l-Esîr, *a.g.e.*, VI, 490.

⁹⁷ Gündüz, a.md., *DİA*, XXIV, 192.

⁹⁸ Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, II, 263, 264.

İşte bu olay münasebetiyle el-Mütenebbî, kanaatimizce hem tarihe not düşmek, hem de böylesi önemli bir üssü ele geçirip imar eden hükümdarın tebci için söz konusu kasideyi nazmetmiştir.

2. Formel Bağlam:

Bu başlık altında şiirin biçimsel yönü üzerinde durulacaktır. Bahse konu şiir daha önce de belirttiğimiz gibi elimizde bulunan matbu nüshanın 325 – 328. sayfaları arasında yer alan 45 beyitlik orta uzunlukta bir kasidedir. Kafiye düzeni aa, ba, ca, da, ... biçiminde olup, “bâ” revîsi⁹⁹ ve “elif” vashı¹⁰⁰ ile bitmektedir. Kasidelerin, kafiyelerinin son harfi (revî) nazar-ı itibara alınarak isimlendirilmesi kuralı¹⁰¹ gereğince adı geçen kaside şairin “kaside-i bâiyye”lerinden biridir.

Aruz vezni ile yazılmış olup, nazmında “**fe‘ülün/ mefâ‘ilün**” tefîle çiftinin bir mısradaki iki, bir beyitte dört kez tekrarından müteşekkil “tavîl”¹⁰² bahri kullanılmıştır. Beytin ilk mısraının son tefîlesi –ki buna ‘arûz’¹⁰³ denirdurumundaki “**mefâ‘ilün**” geçmiş bütün örneklerde olduğu gibi sadece teoride vardır. Uygulamada ise adı geçen tefîle “**mefâ‘ilün**” biçimindedir¹⁰⁴. el-Mütenebbî de şiirin bütününde bu teamüle uymuş, sadece ilk beytin aruzunu aynen teoride olduğu gibi “**mefâ‘ilün**” biçiminde getirerek, istisnâ

⁹⁹ Revî: Kasidenin beyitlerinin sonlarında tekrarlanan ve ona adını veren harf. Söz gelimi beyitlerinin son harfi “lâm” olan kasidelere “kaside-i lâmiyye”, “mîm” olanlara “kaside-i mîmiyye”, “nûn” olanlara da “kaside-i nûniyye” adı verilir. Bkz. Ali Sâib, Ali Sâib b. Muhammed Tevfik (Sivâsî), *Muntazam Kayıtlı Arûz-ı Endelüsî ve Metn-i Kâfî fî ilmi'l-kavâfî*, Ârif Efendi Matbaası, Dersaadet 1316, s. 4; el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 114. Muallim Naci, *Istılabat-ı Edebîyye (Edebîyat Terimleri)*, haz. Alemdar Yalçın, Abdulkadir Hayber, Akabe, İstanbul, ty., s. 46.

¹⁰⁰ Vashı: Revîyi takip eden harftir. Muallim Naci, *a.g.e.*, s. 51; Arap şiirinde kullanılan vasıllar şunlardır: Med harfleri, üçüncü dişil iyelik zamiri hâ ve sekte hâ'sı. el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁰¹ Ali Sâib, Ali Sâib b. Muhammed Tevfik (Sivâsî), *Muntazam Kayıtlı Arûz-ı Endelüsî ve Metn-i Kâfî fî ilmi'l-kavâfî*, Ârif Efendi Matbaası, Dersaadet 1316, s. 4; el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 114. Muallim Naci, *Istılabat-ı Edebîyye (Edebîyat Terimleri)*, haz. Alemdar Yalçın, Abdulkadir Hayber, Akabe, İstanbul, ty., s. 46; Daha geniş ve mukayeseli bilgi için bkz. İsmail Durmuş, Mürsel Öztürk, İskender Pala, “Kafiye”, *DİA*, XXIV, 150.

¹⁰² Bkz. ed-Demenhürî, *el-Hâşîyetü'l-Kübrâ alâ metni'l-Kâfî fî ilmi'l-arûz ve'l-kavâfî*, 1. bs., Matbaatü't-tekaddümi'l-ilmiyye, Mısır 1322, s. 38; Kaysarî, *Şerh (Mevlânâ İsmâ'u'd-dîn'in Endelüsî Tercümesi ile birlikte)*, yy. 1280, s. 21; Ali Sâib, *a.g.e.*, s. 16; el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁰³ Ali Sâib, *a.g.e.*, s. 4; el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁰⁴ Ali Sâib, *a.g.e.*, s. 18-19; el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 39.

bir yaklaşım benimsemiştir¹⁰⁵. İkinci mısram son tef'ilesi –ki 'darb'¹⁰⁶ adı verilir- ise, sahih biçimiyle korunmuş, yani tüm beyitlerde “mefâ'ilün” biçiminde gelmiştir. Aruz ve darb dışında kalan tef'ilelere gelince; yukarıdaki iki tef'ile bunlarda kimi zaman sahih biçimleriyle, kimi zamansa “fe'ülü” ve “mefâ'ilün” şeklindeki *makbuẓ*¹⁰⁷ halleriyle kullanılmıştır. Sözün özü el-Mütenebbî'nin bu şiiri aruz vezni ve veznin ustalıklı kullanımı bağlamında mükemmele yakın değerdedir.

3. Kurgusal (Fiktif) ve Semantik Bağlam:

Şair şiirine Arap şiirinde klasik olmuş bir formatla, nesîb bölümüyle başlıyor. İlk 11 beyiti tahsis ettiği bu bölümde öncelikle yıllar sonra tekrar uğradığı bir yurda olan sevgi, hasret ve saygısını dile getiriyor. 4. beyitte üzerine boşalttığı yağmurlarla sevgili, dost ve ahbaptan kalan izleri sildiği için buluta öfke ve sitemini ifade ettikten sonra, harika bir aforizma örneği olan 5. beyitle birlikte değişik açılardan söz konusu yurdun tasvirine geçiyor. Önce kuşluk ve akşam vakitlerinde esen meltemden, o yurttan yaşadığı günlerinden bahsediyor. 8. ve 9. beyitlerde ise sevgiliyi bir ressamın fırçasıyla tuvale resmetmesi gibi kelimelerle zihnimize tecessüm ettiriyor. 10 ve 11. beyitlerde ise aşkının kalıcılığından, gözyaşından, gönlünün aşka ne kadar teşne olduğundan bahsedip, ayrılığın kendisini perişan edip, kertenkele gibi yerlerde süründürdüğünü ifade ediyor.

12 ve 13. beyitler yukarıdaki girizgâhın ardından asıl mevzua geçiş için bir ara istasyon mahiyetindeki fahr beyitleridir. Bir yönüyle de aforizma sayılabilecek 12. beyitte şair atası aslan olanın, gıdasının av eti olduğunu söyledikten sonra, eriştiği bu yüce statü ile iftihar ediyor ve rızkının kaynağının miras mı yoksa çalışma mı olduğunun fark etmediğini söylüyor.

14. beyitten son beyite kadar olan kısım ise şiirin asıl yazılış maksadı olan Seyfüddeve'nin methine ayrılmıştır. 14 – 18. beyitler arasında şair methettiği

¹⁰⁵ İlk mısram son tef'ilesi (aruz) ile ikinci mısram son tef'ilesi (darb) birbirinin aynı olsun diye kimi şairler şiirlerinde bu türden bir tasarrufta bulunurlar. Böyle bir işleme tabi tutulmuş beyit, “*Musarra' Beyit*” olarak anılır. Bkz. el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰⁶ Ali Sâib, *a.g.e.*, s. 4; el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁰⁷ Beşinci sıradaki sakin harfi düşürülmüş tef'ile demektir. !!!!!!! ve !!!!!!! tef'ilelerinin, beşinci sıradaki sakin harflerinin hazfedilip !!!!!!! ve !!!!!!! biçimine dönüştürülmesi gibi. Bkz. Ali Sâib, *a.g.e.*, s. 10; el-Hâşimî, *a.g.e.*, ss. 10-11.

kişinin genetik ve karakteristik özelliklerine vurguda bulunmaktadır. Seyfûddeve'nin potansiyel bir karizmaya sahip olduğunu ve şerefi sairden telakki etmeyip, bizzat kendi kendine talim ettiğini belirttikten sonra, devletin sıkıntıya düşmesi durumunda hemen imdadına yetiştiğini bir örnek olarak zikrediyor. Nizar kabilesi orijinli olduğunun altının çizerek, keskinlikte Hint kılıcından, cesarette aslandan, ürkütücülükte denizden daha üst bir konumda bulunduğunu bu heybetli ve azametli anlamlara eşdeğer bir lafız manzumesiyle belirtiyor.

19 – 24. beyitler arasında Seyfûddeve'nin başka bazı meziyetlerini dile getiriyor: Bunlar sırasıyla dinî meselelerle görüşlere vukufiyeti, yerinde tevilleri, cömertliği, başkalarının hayrını düşünmesi, Allah'ın emirlerinden yana meyli, cesaretiyle düşmana, cömertliğiyle kıtlık ve yokluğa gözdağı verişini anılan beyitler içerisine dercettiği hususlardır.

25 – 31. beyitler Seyfûddeve ile Domestik¹⁰⁸ arasında geçen savaşın bir panoraması, anılan olayın bir mizansen olarak sahnelenmesi biçimindedir. Domestiği önüne katıp sürdürdüğünü belirttiği 25. beyti izleyen beyitlerde hadisenin açılımını veriyor. Bu bağlamda Maraş'a intikal süratinden, bu heybet ve çevikliğinin düşmanların yüreklerine saldırdığı korkudan, bir kere düşman üzerine azimet etti mi, düşmanın durmasının, geri çekilmesinin onu yolundan döndürmediği gerçeğinden, bir enstantane kadar kısa süren savaştan, domestiğin bu savaşta aldığı maddî manevî yaralanma ve yıkımın yıllarca tesirinden kurtulamadığından ve geride bıraktığı körpe kızlarla Hıristiyan azizlerinden bahsediyor. Bu bölüm için özet bir savaş sahnesi dense yeridir.

32, 33 ve 34. beyitler her biri bir öğüt niteliğindeki aforizmalar, yani özlü sözlerden (vecize) oluşuyorlar. Bunlar önceki beyitlerle sonraki beyitler arasında bir ara istasyon, bir mola niteliği arzeden beyitlerdir. İlgili beyitlerde şair, hayata düşkünlüğün bütün insanların ortak vasfı olduğundan bahisle cesur ve korkak kimselerin, bu vasıfta ortak olmalarına rağmen, karakterlerinin onları nasıl farklı davranmaya ittiğini belirtiyor. 34. beyitte ise kişilerin payına düşen nasibin çabaların oranında olmayabileceğini; dolayısıyla kazancın çok olmasının elde edenin faziletine, az olmasının ise

¹⁰⁸!!Domestikos: Bizans'ta muhafız birliği ve ordu kumandanlarına verilen ad. Bkz. *Meydan Larousse*, "Domestikos" md., III, 822.

elde edenin reziletine hamledilemeyeceğini, bunun tamamen bir kismet işi olduğunu veciz bir dille ifade ediyor.

35. beyitten sona kadar olan 11 beyit içerisinde şair, Seyfûddeve'ye yönelik medihte zirveye çıkıyor. Giriştiği imar hareketinden ve yaptırdığı surlardan; sağlam temeliyle zemine, ve ulu cismiyle gökyüzüne ve yıldızlara meydan okuduğundan bahsediyor. Seyfûddeve'ye ait bakımlı atların koşarken nasıl tozu dumana kattıklarını resmettikten sonra, insanların adı geçen komutanın Maraş'ı nasıl inşa ettiğine hayret etmesinin, onun özellikleri dikkate alındığında şaşılması gereken bir olgu olduğunu belirtiyor. Ezcümle böyle ona göre sıradan işleri başaramasaydı diğer insanlardan farkı ne olurdu diye soruyor. Düşmana karşı savaş için hilafet makamının onu seçmesinin ve ona "Seyf" lakabını layık görmesinin herhangi bir hikmete dayanmamış olmasının muhal olduğunu belirtiyor. Şaire göre hilafete doğrultulmuş mızraklar, durduk yere geri çekilmedi, onların çekilişinde Seyfûddeve'nin düşmanın yüreğine korku salan mehabetinin tesiri büyüktür. Nitekim düşmanların Şam'ı bırakması da aynı esasa dayanmaktadır. Şair 42 – 44. beyitler arasında Seyfûddeve'nin düşmanları Şam'dan nasıl uzaklaştırdığını betimledikten sonra, anılan komutanın diğer emirlerden üstün olan bir başka yönüne, kendine özgü yaren ve sırdaş edinme, yanına yaklaşacakları seçme kriterlerine vurguda bulunarak kasideyi bitiriyor.

4. Estetik Bağlam:

Şair şiirine insan harici varlıklara insanmışçasına hitap etmek diye tanımlanan edebiyatımızda önceleri teşhis diye isimlendirilmiş, kavramların Türkçeleştirilmesi sürecinde de kişileştirme adını almış *tecrîd* sanatının icrası ile başlıyor¹⁰⁹. Her *tecrîd*'in müşebbeh bihi mahzûf bir kapalı istiare olduğu izahtan varestedir. Şair ayrıca birinci beyitte şehrin harap ve virane

¹⁰⁹! *Tecrîd*: Söz söyleyenin insan dışındaki bir canlıya, herhangi bir eşyaya, nesneye insanmışçasına hitap etmesine, kendisini bir başka insan veya bir başka varlık yerine koyarak gönlüne, nefesine söz söylemesine denir. M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, Gökkubbe, 3. Baskı, İstanbul 2004, s. 175. Ayrıca bkz. Celâluddin Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvîni, *et-Telhis fî ulûmi'l-belâğa*, Şerh. Abdurrahman el-Berkûki, 2. Baskı., Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1992, ss. 368-369; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâbiru'l-belâğa fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984, ss. 374-375; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü mustalahâti'l-belâğyye*, Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 2. bs., Beyrut 1996, ss. 258-262; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belâgat*, Atatürk Üniversitesi Yayınları: 571; Sevinç Matbaası, Ankara 1980, ss. 249-252.

kalıntılarına, ardından kendi iç alemine ve 3 – 7. beyitler arasında da umuma hitap ederek yaptığı muhatap çeşitlendirmesi *iltifat*¹¹⁰ sanatının nadide örneklerindedir.

8. beyitte “En temiz duyguların katili o gözleri fattan / Pir-i faniye ulaşsa kokusu, olur nev civan.” beytinin ilk mısraında *te’kîdû’l-medh bimâ yüşbihü’z-zem*¹¹¹, sevgilinin özelliklerini oldukça selis bir üslûpla peş peşe sıralamasında ise *tensîku’s-sifât*¹¹² sanatları vardır.

9. beyitteki “inci ten” tabiri *belîğ teşbih*¹¹³, teninin bir zinet gibi üstünde duruşunu gök yüzündeki ay ve etrafındaki yıldızların durumuna benzetiş *temsîlî teşbih*¹¹⁴, ancak bu teşbihi bu şekilde değil de ayın sevgiliye yıldızların takı olarak tasavvur edilmiş tenine benzetilmesi üst düzeyde bir belâgat gücünü ele veren *teşbih-i maktûb*¹¹⁵ ve *mûbalağa*¹¹⁶ örnekleridir.

¹¹⁰ İltifat: Bir sözü birinci, ikinci veya üçüncü şahıs kiplerinden biri ile ifade ederken, diğer bir kipe intikal ettirmektir. Diğer bir deyişle sözü gaipten muhataba veya muhataptan gaibe yahut mütekellimden gaip veya muhataptan birine çevirmektir. Saraç, *a.g.e.*, s. 186. Ayrıca bkz. Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 173-179.

¹¹¹ Te’kîdû’l-medh bimâ yüşbihü’z-zem: Yergi ifade eden lafızlarla övgüyü pekiştirmektir. Saraç, *a.g.e.*, s. 213. Ayrıca bkz. Sadeddin et-Teftâzânî, *el-Mutavvel ale’l-Telhîs*, Neşr. Bosnevî Muharrem Efendi, Dersaadet 1310, ss. 439-441; el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 381-382; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 242-244; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *el-Belâğatü’l-vâdîha*, Müessesetü’s-sâdik li’t-tibâa ve’n-neşr, byy., 1418, ss. 291-294;

¹¹² Tensîku’s-sifât: Bir şahsı veya bir nesneyi ardı ardına sıralanan sıfatlarla nitelemektir. Saraç, *a.g.e.*, s. 168. Ayrıca bkz. Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 425-427.

¹¹³ Belîğ teşbih: Bir ifadede teşbihi yalnızca iki temel ögesi (benzetilen / kendisine benzetilen) yer alıyor da, ârnzî öğeleri (benzetme yönü / benzetme edati) bulunmuyorsa buna belîğ teşbih adı verilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Hâşimî, *Cevâbir*, s. 270; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 330-331; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 25; Bilgegil, *a.g.e.*, s. 145-146; Saraç, *a.g.e.*, s. 121.

¹¹⁴ Tensîlî Teşbih: Bir teşbihte benzetme yönü tek bir vasıf değil de birçok vasfın bir araya getirilmesinden oluşan bir kompozilyonsa buna temsîlî teşbih adı verilir. Yani mutlak teşbihte benzetme yönü vasıf, temsîlîde ise haldir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkâhîr el-Cürçânî, *Esrârü’l-belâğa fî ilmi’l-beyân*, Tahk. Muhammed el-İskenderânî, D. M. Mes’ûd, Neşr. Dâru’l-kitâbi’l-Arabî, 1. bs., Beyrut 1996, s. 78-80; el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 265-267; Matlûb, *a.g.e.*, s. 332-334; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 33-45; Bilgegil, *a.g.e.*, ss. 148-149; Saraç, *a.g.e.*, ss. 113-114.

¹¹⁵ Maktûb teşbih: Mûbalağa belirtmek için benzetme yönü bakımından zayıf olanın güçlü olana benzetilmesi biçimindeki teşbih teamülünü tersyüz etmektir. Cesur bir insanı aslana değil, aslanı insana benzetmek gibi. Saraç, *a.g.e.*, s. 122. Ayrıca bkz. el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 275-276; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 345-346; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 59-65;

11 – 13. beyitler arasından ayrılığın perişan ettiği özünün ayakları üzerinde duramaz olduğunu ve adeta bir kertenkele gibi yerlerde süründüğünü beyan ederek icra ettiği **teşbih**¹¹⁷in ardından aslanlara benzettiği atalarından gelen genlerin kendini çaresizlikten alkoyduğunu örtülü bir kinaye üslubuyla belirttikten sonra bu durumun genlerinden mi yoksa çabasından mı kaynaklandığını bilmediğini söyleyerek **tecâhül-i ârif**¹¹⁸ icrasında bulunuyor.

15. beyitte Seyfüddevle'nin devlet için kalp, kılıç ve el mesabesinde olduğunun belirtilmesi belîğ teşbih örneklerindedir. Takip eden üç beyitte ise sırasıyla Hint kılıçlarına, aslanlara ve korkutucu dalgalara benzetilerek yapılan teşbihler sıradan gözükmele birlikte müşebbeh konumunda bulunan Seyfüddevle'nin anılmayıp ona ait vasıfların kinaye yoluyla müşebbeh yapılması hârikulâdedir. Ayrıca Seyfüddevlenin halinin taşıy başka diyarları istila eden dev dalgalara benzetilişi **temsîlî istiâre**¹¹⁹ için mümtaz bir örnektir. Ayrıca bu beyitlerde mübâlağa sanatının icra edildiğini de belirtelim.

20. beytin sadrında Seyfüddevle'yi yağmura benzetmesi teşbih, acüzünde onu tebasımın üstünde elbise ve cepken bitirmekle nitelemesi ise **kapalı**

¹¹⁶ Mübâlağa: Bir vasfın, fiilin veya durumun gerçekleşmesi zor hatta mümkün olmayan dereceye çıkarılarak ifade edilmesidir. Diğer ifadeyle bir olumlu veya olumsuz bir durumu nitelemede aşırılığa kaçmaktır. Saraç, *a.g.e.*, s. 198. Ayrıca bkz. et-Teftâzânî, *a.g.e.*, ss. 434-436; el-Hâşimî, *Cevâbir*, s. 380; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 582-585.

¹¹⁷ Teşbih: Aralarında bir veya daha fazla vasıfta benzerlik bulunan iki şeyden birini diğerine benzetmektir. İki temel unsuru vardır: Müşebbeh (benzeyen), Müşebbeh bih (kendisine benzetilen). Teşbihin makbul olabilmesi için kendisine benzetilenin benzeyenden daha fazla bilinir ve tanınır olması lazımdır. Saraç, *a.g.e.*, ss.119 – 120. Ayrıca bkz. el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 247-249; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 323-329; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 18-22;

¹¹⁸ Tecâhül-i ârif: Bilinen bir hususun bir nükteye bağlı olarak bilinmiyormuşçasına ifade edilmesidir. Yani bilineni bilmezlikten gelmedir. Saraç, *a.g.e.*, s. 205. Ayrıca bkz. el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 392-394; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 256-258; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss.

¹¹⁹ Temsîlî istiâre: Mürekkeb istiâre de denir. Birden fazla kelime ile ifade edilen bir durumu onun benzeri veya bazı yönlerden onu andıran bir surete benzetmek ve bunlardan ilkinin yerine ikinciyi kullanmak biçiminde tezahür eden bir edebî sanattır. Söz gelimi bir kimsenin kararsızlığını beyan sadedinde “Bir ileri bir geri gidiyor” demek bu kabildendir. Saraç, *a.g.e.*, s. 111. Ayrıca bkz. Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 94-95; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 97-105.

*istiare*¹²⁰dir. 24. beyitte ise fakirlik ve kıtlık gibi soyut kavramlar, kendilerine kovulma eylemi isnat edilerek, somut ve canlı varlıklara benzetilmiş ve böylelikle kapalı istiâre icrâ edilmiştir.

27. beyitte “bozguna uğrayıp yenilen düşmanlar” kavramı, “ganimeti korku olanlar” ifadesiyle öylesine harikulâde resmediliyor ki, icra edilen *icaz*¹²¹ ve *kinaye*¹²²deki zeka unsuru insanı kendine hayran bırakıyor.

29. Beyitte savaşıyan iki ordunun mızraklarının kavuşmasını gözlerin açılma ve yumulma esnasında alt ve üst kirpiklerin birbirine kavuşmasına benzeterek yaptığı teşbih el-Mütenebbî'nin ustalığına yakışır düzeyde bir teşbih değildir. Çünkü kirpiklerin kavuşması genel olarak sevgilinin aşığı mesteden bir edası olarak zihinlerde yer etmiştir. Çağrışımı böylesine cezbedici bir mefhumu savaş gibi hoş olmayan bir hadiseye yamamak gerçekten yakışık almamıştır.

12. ve 33. beyitlerde sırasıyla yan yana zikredilen “gece-gündüz” ve “korkak-cesur” kavramları ile *ıtbâk*¹²³ sanatı, 31. beyitte ise patrikler, putlar ve Hıristiyan azizler kavramları arasında *tenâsüb*¹²⁴ bulunmaktadır.

^{120!} Kapalı istiâre: Bir ifadede teşbihin temel iki ögesinden benzetilen (müşebbeh) var da, kendisine benzetilen (müşebbeh bih) yoksa, buna kapalı istiâre (istiâre mekniyye) adı verilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 381; el-Hâşimî, *Cevâbir*, s. 305-307; Matlûb, , *a.g.e.*, s. 88-89; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, s. 76-77; Bilgegil, *a.g.e.*, s. 160-163; Saraç, *a.g.e.*, s. 111.

^{121!} İcâz: Meramı sıradan insanların günlük hayatta kullandıkları ifadelere nazaran daha kısa ifade etmeye veya bir maksadı onu ifadeye yeterli en az sözle söylemeye denir. Saraç, *a.g.e.*, s. 73. Ayrıca bkz. el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 222-226; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 202-204; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 240-246.

^{122!} Kinâye: Bir sözü, hakiki anlamında kullanıma ihtimalini de rezervde tutarak, mecâzî anlamda kullanmaktır. Söz gelimi “Gözü açık” tabiri gerçek anlamıyla öznesinin gözünün kapalı olmadığı anlamına gelirken, diğer yandan dikkatli, fırsatları kollayan ve değerlendiren birisi olduğu manasını yansıtmaktadır. Saraç, *a.g.e.*, ss. 131-132. Ayrıca bkz. et-Teftâzânî, *a.g.e.*, ss. 407-408; el-Hâşimî, *Cevâbir*, ss. 345-347; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 568-573; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, ss. 123-132.

^{123!} Tıbâk: Birbirine anlamca karşıt iki lafzı bir arada kullanmaktır. Ayrıca bkz. et-Teftâzânî, *a.g.e.*, ss. 417-419; el-Hâşimî, *Cevâbir*, s. 366; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, s. 281; Matlûb, *a.g.e.*, s. 522 – 523.

^{124!} Tenâsüb: Aralarında anlam bakımından –tezadın dışında- bir ilişki bulunan iki veya daha fazla kelimeyi bir ibarede toplamaktır. Gül, bülbül ve gülbâr kelimelerinin aynı metin içinde bulunması gibi. Saraç, *a.g.e.*, s. 148. Ayrıca bkz. et-Teftâzânî, *a.g.e.*, ss. 420-421; Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 419-420.

35. beyitte surun temelinin derinliğini yere ve boyunun yüksekliğini yıldızlara meydan okumak olarak nitelendirmek eşsiz bir mübalağa; bunları temel derinliği ve boyun yüksekliğini belirtmeden ima yollu yapmak ise harikulâde bir kinaye örneğidir. Keza devamındaki beyitte rüzgarın ona karşı esmekten, kuşların onun cihetine uçmaktan imtina etmesi de aynı çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir.

37. beyitte bakımlı atların yollarda tozu dumana kattığı, rüzgârın neşeyle esip karları dağıttığı ifadeleri o beldeye huzur, umran ve medeniyetin geldiğinden kinayedir. Keza 41. beyitte doğrulmuş mızrakların geri çekilmesi kendisiyle savaştan vazgeçtiğinden kinayedir.

43. beyitte aşılmaz dağlara benzetilen karşısındaki dev ordular sarahaten zikredilmedikleri için *açık istiâre*¹²⁵, onun bu dev orduyu yenişi fırtınanın taze sürgün bir dalı sarsıp koparması kadar kolay olduğunun beyanında ise temsîlî teşbih vardır.

Hele ki estetik bağlamda onun adıyla özdeş bir *irsâl-i mesel*¹²⁶ sanatı vardır ki bu şiirinin içinde yer alan aşağıdaki beyitler söz konusu sanata örneklik teşkil edecek mahiyettedir:

- 5- Kim ki dünyada kalır da yaşarsa bir hayli zaman,
Ters döner gözünde her şey, görür hep doğruyu yalan.
- 8- En temiz duyguların katili o gözleri fattan
Pir-i faniye ulaşsa kokusu, olur nev civan.
- 12- Kim ki maharetli ve yiğit aslanlardır atası,
Gecesi gündüzdür onun, av etidir tek gıdası.
- 32- Hepimiz kendisi için istiyor bence hayatı;
Çok düşkün ve meftun ona, yettiği kadar takatı
- 33- Korkağın can sevgisi temin etti ona bekayı

^{125!} Açık istiâre: Bir ifadede teşbihin temel iki ögesinden kendisine benzetilen (müşebbeh bih) var da, benzetilen (müşebbeh) yoksa, buna açık istiâre (istiâre musarraha / tasrihiyye) adı verilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Hâşimî, *Cevâhir*, s. 305-307; Matlûb, , *a.g.e.*, s. 93-94; el-Cârim, Emin, *a.g.e.*, s. 76-77; Bilgegil, *a.g.e.*, s. 159-160; Saraç, *a.g.e.*, s. 110-111.

^{126!} İrsâl-i mesel: Bir fikri bir görüşü ispat etmek, açıklamak, söze kuvvet ve güzellik katmak amacıyla söz arasında atasözü, vecize, hikmetli sözler, deliller ve misaller getirmektir. İsmail Durmuş, “İrsâl-i mesel”, *DİA*, XXII, 450. Ayrıca bkz. Matlûb, , *a.g.e.*, ss. 56-57.

Cesurun cenk aşkı müyesser kıldı ona kavgayı

34- Kazançlar farklıdır, gayret ve çaba olsa da aynı;
Sanma birine vaki ihsan, öbürünün ayıbı.

Sonuç:

el-Mütenebbî Arap Dili ve Edebiyatı dendiğinde ilk akla gelecek önemli simalardan biridir. Kendisi Abbâsiler döneminde hicrî 4., milâdî 10. asrın ilk yarısında yaşamış çelişkiler ve maceralarla dolu yarım asırlık hayatında daha Ziyâde Hamdânî emiri Seyfûddeve'nin resmî şairi olmakla temayüz etmiştir. Söz konusu zata müteveccih yazdığı çok sayıda medih şiiri bulunmaktadır. Bu medih şiirlerinden biri de kendisinin kaside-i bâiyye'leri arasında yer alan "Marâş" şiiridir.

Bahse konu şiir, 45 beyitlik orta uzunlukta bir kasidedir. Konusu genel kapsam itibarıyla medih olmakla birlikte, fahr, hiciv, vasf gibi diğer şiir konuları da içinde mündemiçtir. İlk beytin tüm mısraları kendi arasında kafiyeli, sonraki beyitlerin ilk mısraı serbest, ikinci mısraı ise ilk beytin mısralarıyla kafiyelidir.

Şiirin muhtevâsından Marâş'ın o gün itibarıyla Müslümanlarla Bizanslılar arasında bir serhat kenti olduğu, Bizanslılar'ın merkezin uzağındaki kentleri yönetmek üzere görevlendirdikleri valilere domestik dendiği, Seyfûddeve'nin fethinden önce şehrin harap ve onarılması güç bir nitelik arzettiği, buna karşın Seyfûddeve'nin orayı hem imar ettiği ve hem de etrafına yüksekçe bir sur inşa ettiği anlaşılmaktadır.

Sözün özü olarak diyebiliriz ki: Abartılı ifadelerinden arındırılarak dikkatli bir inceleme süzgecinden geçirildiğinde şiirin, tarih ilmi için tali kaynak olabileceği, bu satırların yazarının ulaştığı ve ikramını mükellefiyet telakki ettiği sağlam bir kanaattir.